

■ ترسیم نقشه موضوعی اسناد جنگ تحمیلی:

مطالعه موردی وصیت نامه فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان

مهدی محمودی | محمد توکلی زاده راوری

■ چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر مطالعه وصیت نامه فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان به عنوان اسناد جنگ تحمیلی از طریق رویکرد ترسیم نقشه های موضوعی است.

روش/ رویکرد: پژوهش توصیفی-تحلیلی و از نوع کاربردی است که به تحلیل محتوا به روش تحلیل هم‌رخدادی واژگان و فن خوشه بندی می پردازد. تحلیل محتوا روی ۶۸ متن کامل از وصیت نامه فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان صورت گرفته است. اصطلاحات نمایه ای آن‌ها، با مدل نمایه سازی خودکار شکاف-گلچین، از متن وصیت نامه شهدا استخراج شد. حاصل آن ۱۸۷۹ اصطلاح بود. از طریق قانون برادفورد، ۹۸ اصطلاح به عنوان مفاهیم هسته در این وصیت نامه ها برگزیده شد.

یافته ها: با توجه به خوشه های حاصل از نمودار سلسله مراتبی، هشت محور اساسی در این وصیت نامه ها تشخیص داده شد که رانت یا محور اصلی آن‌ها، دو اصطلاح «خداوند» و «اسلام» بود. نتایج حاصل به صورت مضمونی و ذهنی با چند نامه از آخرین نامه های کشته شدگان جنگ جهانی دوم توسط نازی ها مقایسه گردید.

نتیجه گیری: چندین محور در گروه وصیت نامه شهدا و کشته شدگان جنگ جهانی دوم مشترک است. تفاوت اساسی بین این دو گروه در درون مایه و ذهنیت رزمندگان است. وجه تمایز این دو گروه، وجود عنصر ایدئولوژی اسلامی با محوریت مفاهیم و بزرگان دینی، به ویژه شهدای کربلا، در وصیت نامه شهداست که جنگ ایران و عراق را متمایز می سازد.

کلیدواژه ها

تحلیل محتوا، جنگ ایران و عراق، شهیدان، وصیت نامه ها، فرماندهان، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، استان کرمان، خوشه بندی سلسله مراتبی، تحلیل شبکه های اجتماعی، نقشه های موضوعی.

مطالعات آرشیوی

فصلنامه گنجینه اسناد: سال بیستم و ششم، دفتر چهارم، (زمستان ۱۳۹۵)، ۸۲-۹۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۱۷ ■ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۶/۱۴

ترسیم نقشه موضوعی اسناد جنگ تحمیلی: مطالعه موردی وصیت نامه فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان^۱

مهدی محمودی^۲ | محمد توکلی زاده راوری^۲

مقدمه

بخشی از اسناد مکتوب در جنگ‌ها وصیت‌نامه‌ها، یادداشت‌ها و نامه‌های رزمندگانی است که در آن شرکت دارند. تحلیل محتوای این اسناد می‌تواند منبعی غنی برای درک اندیشه‌ها و احساسات آن‌ها باشد. این نوع تحلیل بر اساس واژگان به‌کاررفته در مدارک صورت می‌گیرد؛ از این رو، استخراج مفاهیم به‌کاررفته در اسناد به‌جامانده از رزمندگان می‌تواند به‌صورت علمی و در حد امکان بدون ورود سلیقه شخصی، انعکاس دهنده انگیزه رزمندگان برای جنگیدن و نگرش آن‌ها به جنگ و مرگ باشد. از میان روش‌های تحلیل محتوا، روش‌های مبتنی بر هم‌رخدادی واژگانی، امکان تحلیل خودکار متون را فراهم می‌آورد. با توجه به این هم‌رخدادی، می‌توان مفاهیم مستخرج را با روش‌هایی مانند خوشه‌بندی و تحلیل شبکه‌های اجتماعی دسته‌بندی کرد. متونی که به دست فرماندهان جنگ به‌عنوان وصیت‌نامه و شبیه آن نوشته می‌شود، می‌تواند از طریق تحلیل واژگانی نشان دهد که پیشروان جنگ، چگونه فکر می‌کردند و چه احساسات و عواطفی داشتند. براین اساس، پژوهش حاضر به مطالعه وصیت‌نامه فرماندهان پاسدار جنگ ایران و عراق در استان کرمان می‌پردازد.

جنگ عراق علیه ایران مدتی کوتاه پس از انقلاب بر حکومت ایران تحمیل شد حکومتی که مبتنی بر اسلام بود و جمهوری اسلامی نام داشت؛ بنابراین، تفکرات و ایدئولوژی اسلامی وجه غالب آن بود و احساسات و باورهای رزمندگان ایرانی تحت تأثیر

۱. این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد مهدی محمودی در دانشگاه آزاد واحد تهران شمال است.
۲. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد واحد تهران شمال

mahmoodi4252@yahoo.com
۲. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه بیز (نویسنده مسئول)
Tavakoli@yazd.ac.ir

این ایدئولوژی قرار داشت. منظور از ایدئولوژی، دسته‌ای از عقاید عمومی است که از لحاظ اجتماعی بین گروهی از مردم وجود دارد؛ گروه‌هایی که اعضای آن‌ها اهداف مشترکی دارند یا با مسائل مشترکی روبرو می‌شوند و یک سری از عقاید را به اشتراک می‌گذارند که معرف عضویت آن‌ها در گروه و ارزشی است که بر آن اساس قضاوت و رفتار می‌کنند؛ مجموعه این‌ها، یک ایدئولوژی را شکل می‌دهد (لین؛ زینگ و هاپتمن^۱، ۲۰۰۸). به صورت سنتی، ایدئولوژی نظامی مستحکم و پیوسته از ایده‌ها دانسته شده است که کنش‌های سیاسی و اجتماعی را هدایت می‌کند (مالشویچ^۲، ۲۰۱۰). ایدئولوژی چیزی ذاتی نیست، یعنی اکتسابی است که از طریق تعامل با جهان حاصل می‌شود. از این جهت، ایدئولوژی امری ذهنی است، بنابراین تحلیل‌هایی از این دست، با یک محتوای ذهنی سروکار دارد (لین؛ زینگ و هاپتمن^۳، ۲۰۰۸). متون نوشتاری و گفتاری رسانه‌هایی اصلی هستند که از طریق آن‌ها می‌توان ایدئولوژی را فهمید، انتقال داد و بازتولید نمود.

تفاوت‌های واژگانی، به‌عنوان یک وسیله مهم در بیان ایدئولوژی شناخته می‌شود. در بیان یک نگاه خاص ایدئولوژیک انتخاب واژه‌ها، به‌صورت گسترده، نشانگر نگرش ایدئولوژیک نویسنده در زمینه یک مبحث است (لین؛ زینگ و هاپتمن، ۲۰۰۸).

روشی در داده‌کاوی متن وجود دارد که به آن تحلیل سستیمنت^۴ یا تحلیل عقاید، احساسات و تمایلات گفته می‌شود. سوماساندران و ویب^۵ (۲۰۱۰) یکی از کاربردهای آن را طبقه‌بندی مباحث ایدئولوژیک ذکر می‌کنند که از آن طریق می‌توان «گرایش اعتقادی»^۶ افراد را در مورد یک شیء، ایده یا فکر به دست آورد. افکار فردی به‌طور مسلم در اعتقادات ایدئولوژیک اهمیت دارند که این افکار فردی را می‌توان از طریق تحلیل متن به دست آورد. تحلیل سستیمنت در کنار فهم ایدئولوژی می‌تواند به کشف احساسات افراد به‌صورت خودکار کمک کند. این احساسات می‌تواند شامل عصبانیت، نفرت، ترس، لذت، غم و شگفت‌زدگی باشد. تحلیل احساسات، نوعاً به توصیف حالت احساسی در ابعاد مختلف می‌پردازد، ابعادی مانند جاذبه (مثبت و منفی) و فعال‌سازی (برانگیزاننده یک رفتار یا کنترل (نیروی کنترل)). برای انجام این کار یک واژگان نیاز است که انتخاب واژگان ممکن است کاملاً به‌صورت دستی صورت گیرد یا به‌طور خودکار از پایگاه داده‌ها و بر اساس دانش خبرگان از متن‌های ورودی استخراج گردد. در هر دو صورت نظام حاصل، بر چند هزار کلیدواژه احساسی متکی است که هر کدام از آن‌ها مرتبط با یک برجسب احساسی هستند (بلگارد^۷، ۲۰۱۰).

به نظر می‌رسد وصیت‌نامه شهدا دارای لایه‌های درونی و پنهانی است که باید بر اساس یک روش و برنامه علمی مطالعه و بررسی شود. به همین دلیل، موضوع این پژوهش،

1. Lin; Xing and Hauptmann
2. Malšević
3. Lin; Xing and Hauptmann
4. Sentiment Analysis
5. Somasundaran and Wiebe
6. stance
7. Bellegarda, J. R

وصیت نامه شهدا و روش مطالعه هم «تحلیل محتوا» انتخاب شد در این پژوهش، با استفاده از فنون تحلیل متن، به ترسیم نقشه مفاهیم به کاررفته در آن وصایا پرداخته شده است. مسئله‌ای که انگیزاننده این پژوهش است، نامشخص بودن روابط بین مفاهیم به کاررفته در وصیت نامه شهیدان و در نتیجه نامشخص بودن محورهای اصلی آن وصایاست که از طریق روش‌های دسته‌بندی خودکار، حاصل شده باشد. از این رو، پژوهش حاصل سعی دارد با استخراج مفاهیم به کاررفته در وصیت نامه فرماندهان پاسدار جنگ ایران و عراق از استان کرمان، این روابط را در نوشتارهای این شهیدان که در قالب وصیت نامه است دریابد؛ به این صورت که فرماندهان چگونه فکر می‌کردند و مفاهیم و محورهای اصلی در ذهن آن‌ها چه چیزی بوده است؟

هدف اصلی این پژوهش، ترسیم نقشه موضوعی وصیت نامه فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان به روش خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی است. برای رسیدن به این هدف لازم است به اهداف جزئی زیر توجه شود:

1. تعیین مفاهیم هسته در وصیت نامه فرماندهان شهید استان کرمان؛
2. ترسیم روابط سلسله‌مراتبی مفاهیم موضوعی در وصیت نامه فرماندهان شهید استان کرمان.

مبنای این پژوهش نظریه‌های مربوط به تحلیل احساسات، اعتقادات و تمایلات است که نوعی از داده‌کاوی متن محسوب می‌شود که معادل انگلیسی آن **sentiment analysis** است؛ برای این واژه انگلیسی معادل دقیقی به صورت تک‌واژه نمی‌توان یافت. از طریق این نوع تحلیل، می‌توان دریافت که دیگران چگونه فکر می‌کنند. (پنگ و لی، ۲۰۰۸). کاربرد این تحلیل در جامعه‌شناسی از آن رو است که ترویج ایده‌ها از طریق گروه، یک مفهوم مهم در جامعه‌شناسی محسوب می‌شود (روگرز، ۲۰۱۰).

لین؛ زینگ و هاپتمن^۳ (۲۰۰۸) یک مدل آماری را برای مباحث ایدئولوژیک پیشنهاد می‌کنند. این مدل به واژگان حاصل از متون، یک وزن موضوعی و یک وزن ایدئولوژیک می‌دهد. وزن موضوعی فارغ از اینکه دیدگاه ایدئولوژیک نویسنده یا گوینده چیست نشان می‌دهد که یک واژه چه مقدار در یک متن تکرار شده است. برعکس آن، وزن ایدئولوژیک، وزن موضوعی را کنترل می‌کند؛ یعنی نگاه ایدئولوژیک گوینده یا نویسنده را مدنظر قرار می‌دهد.

از نظر بررسی‌های ایدئولوژیک، محتوای واژگان به کاررفته در یک متن را در سه عامل می‌توان دید (احمد و زینگ، ۲۰۱۰):

1. اعتقادات ایدئولوژیک نویسنده: مثلاً یک نویسنده لیبرال ممکن است واژه‌هایی چون آزادی و انتخاب را بدون ربط داشتن به محتوای مدرک، به کار برد که این واژه‌ها،

1. Pang, B and Lee, L

2. Rogers

3. Lin; Xing and Hauptmann

4. Ahmed, A. and Xing, E. p.

معرف اندیشه انتزاعی و مرتبط با اعتقادات نویسنده است.

۲. محتوای موضوعی: این مورد، بخش بزرگی از تنوع واژگانی در یک مدرک را تشکیل می‌دهد. به عنوان مثال، یک مدرک درباره سقط جنین به احتمال زیاد حاوی موضوعاتی مرتبط با سقط جنین، سلامت، ازدواج و روابط زن و مرد است.

۳. تعامل موضوع-ایدئولوژی: مثلاً وقتی که یک اندیشمند لیبرال درباره سقط جنین می‌نویسد اندیشه‌های انتزاعی او در مجموعه‌ای از تفکرات و اعتقادات عینی تجسم می‌یابد؛ بنابراین، ممکن است در گفتار وی واژه‌هایی چون آزادی، انتخاب و فمینیسم را پیدا کنیم؛ برعکس آن یک نویسنده محافظه‌کار، ممکن است از اصطلاحاتی چون خدا و ایمان استفاده کند.

روش تحقیق

پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی و از نوع کاربردی است. ماده اصلی پژوهش، ۶۸ وصیت‌نامه از فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان است که از بنیاد شهید و امور ایثارگران استان کرمان به صورت الکترونیکی دریافت گردیده است. این وصیت‌نامه‌ها با رویکرد تحلیل واژگانی و از طریق فن خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. برای این کار، ابتدا متن الکترونیکی وصیت‌نامه‌ها از طریق پیاده‌سازی مدل شکاف-گلچین (توکلی زاده راوری، ۱۳۹۴)، با نوشتن یک برنامه به زبان سی شارپ، نمایه‌سازی شد.

پس از استخراج اصطلاحات نمایه شده، کنترل و یکدست‌سازی آن‌ها از طریق امکانات نرم‌افزار راور ماتریس، نسخه دوم صورت گرفت. در این مرحله، جمع و مفردها یکدست شدند. بعضی از اصطلاحات نیز فاقد معنی و بی‌مفهوم بودند که از این دایره حذف شدند. اصطلاحاتی که خیلی خاص بودند و تعداد آن‌ها کم بود به موضوعات عام‌تر تبدیل شدند. موضوعات طولانی نیز به چند موضوع تفکیک شدند.

پس از نهایی شدن اصطلاحات نمایه‌ای، تعداد ۱۸۷۹ اصطلاح حاصل شد. برای تعیین اصطلاحات اساسی و هسته، از قانون برادفورد^۱ (۱۹۳۴) استفاده شد. این قانون، قابل‌تعمیم به سایر مسائل در دنیای واقعی است (توکلی زاده راوری و سهیلی، ۱۳۹۵). از این رو، بر پایه این توزیع، اصطلاحات هسته در وصیت‌نامه شهدا تعیین گردید. با شناسایی موضوعات هسته، ماتریس متقارن هم‌رخدادی این موضوعات در نرم‌افزار راور ماتریس تهیه شد.

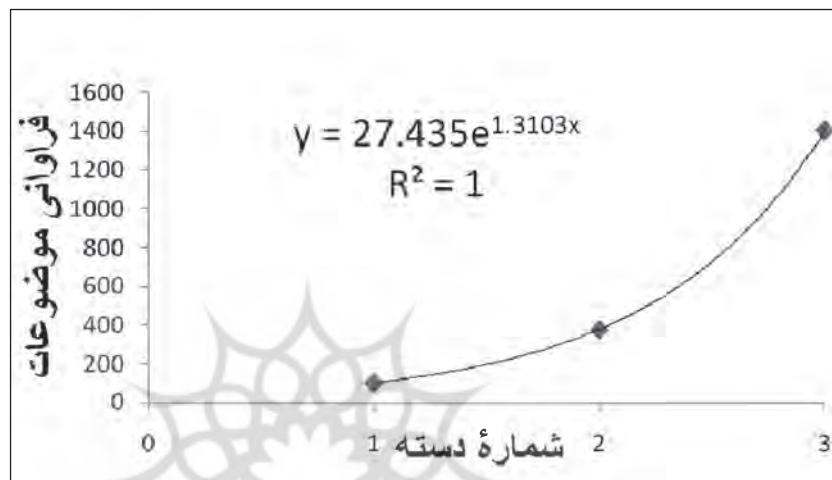
پس از ایجاد ماتریس متقارن هم‌رخدادی، نمودار روابط سلسله‌مراتبی اصطلاحات دسته اول به کمک نرم‌افزار SPSS و با استفاده از روش بین‌گروهی^۲ ترسیم شد. این روش، یکی از انواع روش‌ها برای خوشه‌بندی است که مبنای خوشه‌بندی در آن، میانگین فاصله‌های دو مورد (در اینجا اصطلاح) است.

1. Bradford

2. between-groups linkage

یافته‌ها

در این قسمت نتایج حاصل از تحلیل محتوای ۶۸ متن کامل وصیت نامه فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان آمده است. نتایج نشان داد که این وصیت نامه‌ها در کل، ۱۸۷۹ اصطلاح را در بردارند که روی هم رفته ۵۹۸۱ بار تکرار شده بودند. بر اساس قانون برادفورد، این اصطلاحات به سه گروه تقسیم شدند.

تصویر ۱

نمودار برازش توزیع فراوانی اصطلاحات
وصیت نامه شهدا با توزیع برادفورد

همان گونه که تصویر ۱ نشان می‌دهد، دسته‌بندی اصطلاحات موضوعی کاملاً بر دسته‌بندی به روش برادفورد منطبق است. تعداد اصطلاحات موجود در اولین دسته، برابر با ۱۰۲ و مجموع فراوانی ۱۹۹۵، در دسته دوم برابر با ۳۷۵ و فراوانی ۱۹۹۴ و دسته آخر با بیشترین تعداد اصطلاح ۱۴۰۲ و فراوانی ۱۹۹۲ است.

تصویر ۲، نمودار سلسله‌مراتبی اصطلاحات هسته به کار رفته در وصیت نامه فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان را نشان می‌دهد. خط‌چینی که بر نمودار عمود شده است، شاخص تفسیر نامیده می‌شود که بر اساس توافق پژوهشگران رسم شده است. اصطلاحاتی که در سمت چپ این خط عمود قرار می‌گیرند، یک خوشه در نظر گرفته می‌شود. خطوط افقی نیز اعضای هر خوشه را از هم جدا کرده است. در کل ۹ خوشه حاصل شده است که نشانگر این است که اصطلاحات هسته وصیت نامه شهدا، از لحاظ موضوعی ۹ محور را تشکیل می‌دهند. بریدن نمودار به دو قسمت و قرار دادن آن قسمت‌ها در کنار هم به منظور مختصر کردن یافته‌ها و نشان دادن آن‌ها در یک نگاه است که از اهداف هر نقشه‌ای به شمار می‌رود. توضیحات سمت راست هر خوشه، برداشت ذهنی پژوهشگران از این دسته‌بندی‌هاست.

خوشه بندی اصطلاحات به کار رفته در وصیتنامه فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان به روش بین گروهی

پدر مادر حق فرزندان امام زمان دوستان برادر شهادت امام حسین حضرت علی پیامبر اعظم خواهران عزیز امام خمینی امید جان زندگی		<p>بخش اول:</p> <p>خطاب به افراد خانواده ودوستان: پدر، مادر، فرزندان، خواهران، برادران، دوستان، در کنار ذکر نام معصومین و امام خمینی یا پرداختن به موضوعات شهادت، امید، زندگی و ایثار جان</p>
انقلاب شون رنج جنگ دنیا		<p>بخش دوم:</p> <p>پرداختن به موضوع انقلاب و جنگ</p>
جبهه راه خدا ضمن خانواده مردم پیروزی رهبر شهیدان کربلا حضرت زهرا		<p>بخش سوم:</p> <p>خطاب به مردم و خانواده (احتمالا) درباره انگیزه در جبهه بودن: راه خدا و شهیدان کربلا، پیروزی، حضرت زهرا (س) و رهبر ...</p>
گریه یاد پیرو امینوار همسر آخرت مستضعفان		<p>بخش چهارم:</p> <p>خطاب به همسر و [سایرین] درباره غم غصه دوری: گریه، یاد خدا، امیدواری به اجر اخروی و ...</p>

تصویر ۲

خوشه بندی سلسه مراتبی اصطلاحات
پراکورد در وصیت نامه فرماندهان پاسدار
شهید استان کرمان در زمان جنگ ایران و
عراق همراه با بیان برداشت های ضمنی از
آن ها (قسمت اول)

مسلمان هدف ملت نعمت نماز قرآن مرگ دورود قلب سلامتی مهربان است دعا پایان سعادت		بخش پنجم: دورود و سلام به ملت و امت مسلمان در کنار موضوعاتی مانند تعمت نماز، قرآن، مرگ، دعا] التماس دعا] و پایان با سعادت
سنگر عملیات شاهد جهاد رزمندگان تاریخ سختی امروز روح بندگان گناه رحمت عمر زنده خاک آرزو		بخش ششم: گفتاری درباره جهاد و عملیات رزمندگان و سختی های امروز و مرتبط ساختن آن با شهادت و تاریخ
مشکلات موقع مسأله آشنایان ناراحت رضای خدا طلب آموزش پیام جوانان جهان دین ظلم حضرت زینب زن صبر علی اکبر اجر قیامت عشق اسلام خداوند		بخش هفتم: اشاره به گناه بندگان در طول عمر و آرزوی رحمت
		بخش هشتم: تلداری و توصیه به آشنایان (به ویژه زنان) در موقع برخورد با مشکلات و ناراحتی: توجه به صبر حضرت زینب (س)، شهادت حضرت علی اکبر، اجر اخروی در کنار طلب آموزش و ...
		همه موارد هشتگانه از زاویه خداوند و اسلام مورد توجه قرار گرفته است

تصویر ۳

خوشه بندی سلسه مراتبی اصطلاحات
پرو کاربرد در وصیت نامه فرماندهان
پاسدار شهید استان کرمان در زمان جنگ
ایران و عراق همراه با بیان برداشت های
ضمنی از آن ها (قسمت دوم)

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش به بررسی اصطلاحات نمایه‌ای موجود در وصیت‌نامه فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان پرداخته است. ۱۸۷۹ اصطلاح (مفهوم) از ۶۸ وصیت‌نامه استخراج گردید. تجزیه و تحلیل یافته‌ها بر اساس هم‌رخدادی اصطلاحات و با بهره‌گیری از رویکردهای کمی علم‌سنجی و نرم‌افزارهای مرتبط انجام گرفته است. همان‌گونه که در تصویر ۲ دیده می‌شود، تحلیل هم‌رخدادی اصطلاحات پرکاربرد نشان می‌دهد که وصیت‌نامه شهدا دارای ۹ خوشه موضوعی (۸ خوشه + خوشه رانت) است. رانت خوشه‌بندی صورت گرفته را دو اصطلاح «خداوند» و «اسلام» تشکیل می‌دهد که نشانگر آن است که تمام خوشه‌های حاصل در بستر و زمینه این دو مفهوم بوده است.

نتایج پژوهش، با یافته‌های صدیق اورعی (۱۳۸۵) هماهنگ است که معتقد است: «تصاویر داده‌شده از جبهه و جنگ، به ترتیب بیشترین حجم مطلب عبارت است از: تصاویر دفاعی، حق‌طلبانه در یک نگاه تاریخی، سلوک عرفانی و عبادی.» یافته‌های این پژوهش، هم‌چنین مؤید دستاوردهای پژوهش آقای (۱۳۹۰) است که وصایای شهدا را در عناوین کلی مناجات، رزمندگان و شهدا، مواعظ و نصایح شهدا، طلب حلالیت، پشتیبانی از امام خمینی و ولایت‌فقیه و ... دانسته است. برخی از مفاهیمی که در اثر عرب‌نژاد (۱۳۸۰) با عنوان «بررسی خاستگاه اجتماعی شهدای کرمان و تحلیل محتوای وصیت‌نامه شهدای شهرستان کرمان» آمده است نیز در این پژوهش برجستگی دارد؛ مانند رهبری و ولایت‌فقیه، دفاع از اسلام، انقلاب و دستاوردهای آن.

علاوه بر هم‌خوانی زیاد یافته‌های این پژوهش با یافته پژوهش‌های قبلی، آنچه را که خوشه‌ها نشان می‌دهند، وجه غالب اندیشه و ایدئولوژی اسلامی و انقلابی در همه محوره‌های سخن‌شیدان است. همان‌گونه که احمد و زینگ^۱ (۲۰۱۰) بیان می‌دارند، اعتقادات ایدئولوژیک نویسنده، در هر حال و در پرداختن به هر موضوع در متن منعکس می‌شود. شهیدان به هر مطلبی که پرداخته‌اند، از مفاهیم دینی و اسلامی غافل نشده‌اند. این واژه‌ها، معرف اندیشه انتزاعی و مرتبط با اعتقادات نویسنده (شهیدان) است. هم‌چنین از نظر تعامل موضوع سخن با ایدئولوژی که احمد و زینگ (۲۰۱۰) به آن اشاره دارند، اندیشه‌های انتزاعی نویسنده، در مجموعه‌ای از تفکرات و اعتقاد عینی تجسم می‌یابد. به این معنا که گرچه صحبت از جنگ و خطاب به خانواده، دوستان و مردم هست، اما همه این موضوعات، همواره با مفاهیم اسلامی و انقلابی پیوند می‌خورد. این یافته مؤید این گفته رحمتی (۱۳۸۸) است که بیان می‌دارد: «می‌توان گفتمان رایج و مورد قبول در زمان جنگ تحمیلی را گفتمان امام و انقلاب نامید که با شرایط جامعه و جنگ نیز تطبیق داشته است که در این گفتمان با بهره‌گیری از گفتمان‌های قبلی و عدم نفی تمامی عناصر هویتی سعی در پایان بخشیدن به منازعه‌های هویتی قبلی داشته و اسلام در مرکز هویت ملی بوده است. با توجه به تغییرات به

I. Ahmed, A. and Xing, E. p.

وجود آمده در نوع حکومت و ایده و افکار مردم، مسأله هویت نمود خود را نشان داده که در این راستا اسلام به عنوان مرکز و محور در هویت ملی ایرانیان مطرح شده است». در این پژوهش، در جستجوی یادداشت‌ها و نامه‌های مشابه از رزمندگان سایر جنگ‌ها، دسترسی به نامه‌های محکومان به مرگ توسط نازی‌ها در جنگ جهانی دوم مقدور گردید که تاندازه‌ای می‌تواند امکان مقایسه ذهنی را ممکن بسازد. از آن نامه‌ها درمی‌یابیم که محورهای سخن آن‌ها شباهت‌هایی با محورهایی دارد که از خوشه‌بندی وصیت‌نامه شهدا حاصل شده است. تفاوت عمده را در مفاهیم و استدلال‌هایی که در هر یک از این محورها به کار برده‌اند می‌توان دانست.

شیرین دیدن مرگ و نترسیدن از آن و افتخار به مردن در هر دو گروه دیده می‌شود؛ اما علت این شیرینی و نترسیدن در دو گروه متفاوت است. در گروه شهیدان، تاسی به الگوهای دینی و گام برداشتن در راه آن‌ها، علت این احساس است اما در گروه دیگر، بیشتر لذت دفاع از خاک و میهن و زندگی هموعان این شیرینی را می‌آفریند. در گروه محکومان به مرگ، کسانی که پایبند به یک ایدئولوژی دینی یا غیردینی هستند، علت این شیرینی را در مفاهیم مرتبط با ایدئولوژی خود بیان می‌کنند.

یکی دیگر از محورهای برجسته در دو گروه، دلداری دادن به خانواده‌ها بابت مرگشان است. شهیدان، با نشان دادن اسطوره‌ها و الگوهای واقعی دینی که همگان با آن آشنایی دارند و از کودکی با آن‌ها انس گرفته‌اند سعی دارند برای دیگران الگوهای صبر و استقامت را بازگو کنند؛ مفاهیمی مانند صبر حضرت زینب (س) و صبوری که خانواده و وابستگان امام حسین (ع) در واقعه کربلا نشان دادند؛ اما گروه محکومان به مرگ در جنگ جهانی دوم، دلایل دیگری دارند. مفتخر بودن از حضور در جنگ و شاد بودن از مردن نیز از نکاتی است که در نوشتارهای دو گروه وجود دارد؛ اما دلیل این افتخار در این دو گروه متفاوت است: مثلاً در نامه یکی از کشته‌شدگان در کتاب آخرین نامه‌های کشته‌شدگان جنگ جهانی دوم^۱ (1962, p53) چنین می‌آید: «ما به عنوان جوان می‌توانیم مفتخر به آن باشیم که می‌توانیم برای کشورمان بمیریم که خاکش برای ما ارزشمند و مقدس است» درحالی‌که افتخار فرماندهان پاسدار، شهادت در راه خداست.

تفاوت گفتمان جنگجویان در جنگ جهانی دوم و رزمندگان جنگ ایران و عراق، نشان از تفاوت در هویت این جنگ‌ها دارد. در هر دو جنگ، دشمنی متجاوز جنگی را با دیدگاه‌های ناسیونالیستی بر ملت‌های دیگر تحمیل کرده است اما مدافعین این جنگ‌ها، با اهداف متفاوتی به دفاع برخاسته‌اند. در جبهه ایران، رزمندگانی وجود دارند که کوتاه‌مدتی پس از یک انقلاب مبتنی بر ایده و عقاید اسلامی درگیر جنگی ناخواسته شده‌اند. اساس جنگیدن آن‌ها، حفظ آن ایده‌ها و آرمان‌ها است و انگیزه بالایی برای حفظ آن آرمان‌ها دارند. تاریخی طولانی از الگوهای دینی و رهبران بزرگ دارند. افتخار آن‌ها، پیروی و

1. Letzte Briefe zum Tode Verurteilter

درس گرفتن از آن الگوها است درحالی که گفتمان گروه دیگر، مبتنی بر مفاهیمی چون دفاع از خاک و میهن و زندگی همנוعان است.

آن گونه که تحلیل وصیت نامه شهدا نشان می دهد، بارزترین نمادها و مفاهیم به کاررفته در نوشته هایشان، نام های بزرگانی است که از آن ها پیروی می کنند. این نام ها، مجموعه ای بزرگ هستند که هر کدام پیشرو، پیشگام و رهبر بوده اند. رزمندگان به یاد می آورند که چگونه اصحاب بزرگان دین به آن ها وفاداری کرده اند و تلاش می کنند که مانند آن اصحاب به رهبر وقتشان وفاداری کنند و هم چنین آموخته اند که در مقاطعی به این رهبران مقدس پشت شده است که سعی می کنند مثل آن پشت کنندگان نباشند. این وفاداری و پشت کردن ها، مفاهیمی را به وجود آورده است که در گفتمان شهدایان مشهود است. شاید بتوان گفت که رزمندگان خود را می آزمودند که اگر در آن مقاطع تاریخی بودند، چگونه رفتار می کردند. از این جهت، خود را در بطن تاریخ حس می کردند و برای خود مأموریتی تاریخی احساس می کردند که این مطلب در خوشه ششم از خوشه های هشتگانه این پژوهش نمود پیدا کرده است.

الگوی تاریخی ای که بیشترین مفاهیم را در نوشتارهای مورد مطالعه به خود اختصاص داده است، واقعه کربلا و شهادت ابا عبدالله الحسین (ع) است.

همانندسازی تاریخی با این الگوهای فرایندولوژیک، بازسازی و بازتولید هویتی ایرانیان را در پی داشته است. «... در جنگ ایران و عراق، بار دیگر ایرانیان با خوانشی جدید به بازسازی و بازتولید هویت ایرانی پرداختند که در آن ارزش های اسلامی پررنگ تر از همیشه بود» (ابراهیمی، ۱۳۸۹). گفتمان به کاررفته در جنگ، تنها برای جنگ ایجاد نشده است بلکه یک گفتمان انقلابی است که بلافاصله پس از پیروزی انقلاب اسلامی بنا شده است.

منبع

مقاله

- ابراهیمی، نبی الله. (۱۳۸۹). «نقش جنگ در جامعه پذیری و هویت ایرانیان: از معرفت شناسی لاکاتوش تا هستی شناسی ونت». فصلنامه تخصصی جنگ ایران و عراق، ۹(۳۲)، صص ۹-۲۲.
- توکلی زاده راوری، محمد. (۱۳۹۴). «مدل دومرحله ای شکاف- گلچین برای نمایه سازی خودکار متون فارسی». تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه های عمومی کشور. ۲۱(۱)، صص ۱۳-۴۰.
- توکلی زاده راوری، محمد؛ سهیلی، فرامرز. (۱۳۹۵). «ویژگی های مشترک قوانین تجربی معروف در علم سنجی: نگاهی از زاویه دسته بندی داده ها بر اساس توزیع فراوانی». مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات. ۲۷(۱)، صص ۲۵-۴۲.
- رحمتی، مهدی. (۱۳۸۸). «جنگ تحمیلی و هویت ملی». فصلنامه تخصصی جنگ ایران و عراق، ۷(۲۸)، صص ۴۱-۵۶.

مجموعه مقالات

صدیق اورعی، غلامرضا. (۱۳۸۵). «تحلیل محتوای وصایا و آثار فرهنگی شهدا» در *مجموعه مقالات علمی و پژوهشی دفتر مطالعات و تحقیقات بنیاد شهید و امور ایثارگران*. سالنامه پژوهش، شماره ۱، تهران: شاهد.

پایان‌نامه

آقای، حسین. (۱۳۹۰). «*تحلیل ساختاری و محتوایی وصیت‌نامه‌های شهدای دفاع مقدس*»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی)، دانشگاه اصفهان.
عرب نژاد، زهرا. (۱۳۸۰). «*بررسی خاستگاه اجتماعی شهدای شهرستان کرمان و تحلیل محتوای وصیت‌نامه شهدای شهرستان کرمان*»، (پایان‌نامه کارشناسی علوم اجتماعی «گرایش پژوهشگری»)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

منابع لاتین

- Ahmed, A. & Xing, E. P. (2010, October). "Staying informed: supervised and semi-supervised multi-view topical analysis of ideological perspective". In *Proceedings of the 2010 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing*, (pp. 1140-1150). MIT, Massachusetts, USA, 9-11 October 2010, c 2010 Association for Computational Linguistics.
- Bellegarda, J. R. (2010, June). "Emotion analysis using latent affective folding and embedding". In *Proceedings of the NAACL HLT 2010 workshop on computational approaches to analysis and generation of emotion in text*, (pp. 1-9). Los Angeles, California, June 2010, c 2010 Association for Computational Linguistics.
- Bradford, Samuel C. (1934). "Sources of Information on Specific Subjects, Engineering". *An Illustrated Weekly Journal*, (London), 137, (26 January), pp. 85-86.
- Letzte Briefe zum Tode Verurteilter 1939-1945*. (1962). München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Lin, W. H.; Xing, E. & Hauptmann, A. (2008). "A joint topic and perspective model for ideological discourse". In *Machine Learning and Knowledge Discovery in Databases*. (pp. 17-32). Springer Berlin Heidelberg.
- Malešević, S. (2010). *The sociology of war and violence*. Cambridge University Press
- Pang, B. & Lee, L. (2008). "Opinion mining and sentiment analysis". *Foundations and trends in information retrieval*, 2(1-2), pp. 1-135.
- Somasundaran, S. & Wiebe, J. (2010, June). "Recognizing stances in ideological on-line debates". In *Proceedings of the NAACL HLT 2010 Workshop on Computational Approaches to Analysis and Generation of Emotion in Text*, (pp. 116-124). Los Angeles, California, June 2010, c 2010 Association for Computational Linguistics.
- Rogers, E. M. (2010). *Diffusion of innovations*. New York: Simon and Schuster.